

POLJOPRIVREDA U EKONOMSKOJ POLITICI BOSNE I HERCEGOVINE

AGRICULTURE IN ECONOMIC POLICY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Semiha Repak
Damir Muhić

SAŽETAK

Poljoprivreda budućnosti postavlja sve složenije zahtjeve cjelokupnoj privredi u pogledu mogućih integracija i sprega (politika, poljoprivreda, ekologija i sl.). Tako shvaćeni odnosi nameću obavezu organu koji donosi ekonomsku politiku zemlje za osmišljavanjem mogućnosti unapređenja poljoprivredne proizvodnje.

Potrebe za smanjenjem ovisnosti od uvoza poljoprivrednih proizvoda postoje, i one su rezultat htijenja stanovništva i poljoprivrednih proizvođača, te bi u skladu s tim, to trebao i biti cilj nosioca ekonomske politike. Kao značajna privredna djelatnost, u kojoj je glavni motiv proizvodnja dovoljnih količina hrane za domaće stanovništvo, poljoprivreda postaje nezaobilazna stavka u planovima ekonomskog razvoja zemlje. Imajući, to u vidu, kao i brojne obradive, nezasijane površine u Bosni i Hercegovini, može se s pravom reći da je poljoprivredna proizvodnja u našoj zemlji zapostavljena. Po tome se može zaključiti, da je takvo stanje rezultat maćehinskog odnosa nosioca političke vlasti prema ovoj djelatnosti. Ovakav zaključak rezultat je i sve prisutnije činjenice da se uvoze i poljoprivredni proizvodi, kojih ima dovoljno na domaćem tržištu, ili da se proizvodnja istih može organizirati u zemlji. Radom se žele postaviti naučne, stručne i metodološke osnove za razvoj i unapređenje poljoprivrede u Bosni i Hercegovini te ukazati da je dosadašnji sistem upravljanja razvojem poljoprivredom u ovoj zemlji, osnovni generator neefikasnosti njenog razvoja. Dokazati da dosadašnja politika

razvoja poljoprivrede u Bosni i Hercegovini nije dala očekivane rezultate, da se planiranju razvoja i unapređenja poljoprivrede treba pristupiti kako se to čini u svim zemljama, u kojima lični interesi nisu ispred nacionalnih. U radu se vodi računa o složenoj privrednoj i socijalnoj situaciji, prisutnoj u Bosni i Hercegovini, koje će u velikoj mjeri imati uticaja na realizaciju ovako optimistički datog projekta. Međutim, za bolje sutra, potrebni su novi projekti i nove ideje, što je osnovni moto ovog rada. Svraha rada je teorijski pristup mogućem projektu koji bi u dogledno vrijeme mogao biti okosnica razvoja poljoprivrede i afirmaciji ove značajne djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Cilj rada je ukazati na potrebu planiranja razvoja i unapređenja poljoprivredne proizvodnje, bazirane na sagledavanju vrijednosti određenih obradivih površina, a ne na osnovu mišljenja određene grupe ljudi, te u tom smislu sagledati faktore koji su od posebne važnosti za realizaciju projekta. Znači, na prostornim, klimatskim i drugim pogodnostima za razvoj poljoprivrede, prisutnim u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine potrebno je uspostaviti nove odnose, okvire i sadržaje modela privređivanja.

Ključne riječi: poljoprivreda, proizvodnja, privreda, ekonomska politika, obradive površine ljepote i zdrava hrana.

SUMMARY

Agroculture in the future poses ever more complex tasks to entire economy in terms of possible integrations and constraints (politics, agriculture, ecology etc.). Those relations put on commitment to the institution which is responsible for the economic policy of the country in terms of figuring out the possibilities for improvement of the agricultural production. The need exists for lowering the necessity for import of agricultural products and it is the result of will of local population and agricultural manufacturers, and considering that, it should be the carrier of economic policy.

As a very significant economic activity, in which lies the main motive for production of sufficient amounts of food for local population, the agriculture becomes an unavoidable item in planning the economic development of the county. Bearing that in mind, and as well as the great amount of arable but unplanted land in Bosnia and Herzegovina, it can be said that agricultural production in our county is very neglected. It can be concluded that that state is a result of neglect of political authorities for this branch. This conclusion is the result of ever more present fact that agricultural products, which are present and available in our country (or the ones that could be produced in our county), are being imported.

The aim of this paper is to set the scientific, professional and methodological basis for the development and improvement of the agriculture in Bosnia and Herzegovina and to point out that current management system of agriculture is a generator of inefficiency of its development. It also aims to prove that policy conducted so far has not resulted in expected results and that the planning and improvement should be conducted as it has been done in every country in which private interests are not more important than the national ones.

This paper takes into account the complex economic and social situation present in Bosnia and Herzegovina which will in great deal have the influence on realization of this optimistic project. In order to have a brighter future, there is a necessity for new projects and

new ideas, what is the basic motto of this paper. The purpose of this paper is the theoretical access to possible projects which could be the framework of agricultural development and affirmation of this branch in the future of Bosnia and Herzegovina.

The goal of the paper is to emphasize the necessity to plan the development and improvement of agricultural production based on an overview of value of arable surfaces but not on the opinion of certain groups of people, and, taking that in mind, to overview the factors that are especially important to the realization of the project. On spatial, climate and other convenience for agricultural development that are present in certain parts of Bosnia and Herzegovina, it is necessary to set up new relations, framework and contents of a model of economic activity.

Keywords: agriculture, production, economy, economic policy, arable surfaces, landscape, healthy food

UVOD

Od najranijih vremena ljudi su imali spoznaju da se u nečemu razlikuju od drugih. U težnji da shvati u čemu je ta različitost, čovjek je nastojao da upozna ne samo vanjsku prirodu, već i osobenosti svog vlastitog bića. Tako je došao do spoznaje da nije dovoljno za njegovu prehranu samo ono što je priroda dala (šumski plodovi i sl.), već da i sam treba proizvoditi određene proizvode, koji će unaprijediti njegov način življenja.

Stvaralačka sposobnost ljudi, kao njihova razumna djelatnost došla je do izražaja u shvatanju koji su to proizvodi koje na određenim zemljišnim površinama može uzgajati. Evaluacijom ljudske svijesti, evaluirao je i način poljoprivredne proizvodnje. Stoga, potrebu za vlastitom proizvodnjom neophodnih proizvoda, koji služe za prehranu čovjeka i njegove porodice, možemo definisati iz šire životne perspektive, kao način shvatanja značaja obezbjeđenja hrane za vlastite potrebe s ciljem unapređenja načina života i rada.

Izučavanje unapređenja poljoprivredne

proizvodnje u znatnoj mjeri doprinosi poboljšanju shvatanja značaja vlastite proizvodnje neophodnih količina hrane, za narode koji žive na određenim prostorima.

Shodno tome, veliku važnost ima praćenje relevantnih indikatora koji se odnose na obradive površine i na neke njihove karakteristike u Bosni i Hercegovini.

Namjera autora ovog teksta je, u prvom redu, da ukaže na procese formuliranja ekonomske politike Bosne i Hercegovine, i njen uticaj na unapređenje poljoprivredne proizvodnje u zemlji. Osim toga, rad treba da ukaže i na promjenu značenja i namjene pojedinih instrumenata ekonomske politike u dijelu, u kome ona tretira razvoj poljoprivrede.

AGRARNA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Pod agrarnom politikom podrazumjevamo ukupnost mjera kojima vlada jedne zemlje utječe na razvoj poljoprivrede. To utjecanje, bilo da teži unapređenju ili ograničavanju, mora biti akt svjesnog palaniranja razvoja privrede zemlje. Znači, da za unapređenje poljoprivredne proizvodnje nije dovoljno da su zainteresirani privredni subjekti iz te oblasti, s ciljem ostvarivanja profita, već se time treba baviti i vlada zemlje. Težnja poljoprivrednih proizvođača, može samo indirektno uticati na privredu, dok su mjere ekonomske politike te koje doprinose njenom razvoju, a ne akcije pojedinih preduzeća koje su usmjerene na samo pojedine privredne grane.

Shodno tome, slobodno možemo reći da ni sve te mjere nisu iste, kao što ni privreda nije jedinstvena pojava. U tom smislu postavlja se pitanje sinhroniziranog razvoja privrednih djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Ovo pitanje je posebno aktuelno kada se zna da ni ekonomska politika zemlje ne predstavlja neko jedinstvo, već kompleks planskih mjera svih privrednih grana i djelatnosti, a tek mali dio je čista ekonomska politika na nivou Bosne i Hercegovine.

S obzirom na takvo stanje i na promjenjivu prirodu privrednih kretanja, a posebno

u kontekstu uspostavljanja nove razvojne strategije unapređenja poljoprivredne proizvodnje, te imajući na umu brojne tehnološke i ostale promjene u sferi ekonomske politike, vlada Bosne i Hercegovine trebala bi redefinirati samu bit svojih opredjeljenja, te pronaći nove oblike saradnje s privatnim sektorom zainteresiranim za poljoprivrednu proizvodnju i društvom u cijelini. U tom smislu, očekuje se od institucija Bosne i Hercegovine da kroz mjere ekonomske politike daju svoj doprinos unapređenju poljoprivredne proizvodnje. „Suštinska važnost institucija ogleda se u njihovoj određenoj ulozi strukture poticaja u jednoj privredi“¹. Znači, da ćemo doprinos tih institucija mjeriti kroz njihov angažman na polju definiranja agrarne politike i pomoći koju će pružiti poljoprivrednoj proizvodnji. Transformacijom ekonomske politike počinje identifikacija različitih potreba zemlje, što se postiže upotrebom odgovorajućih istraživačkih tehnika. Ciljevi ekonomske politike održavaju te potrebe, ali i oni su ograničeni postojećim eksternim i internim ograničenjima. Predhodno identificirane potrebe se zadovoljavaju, odnosno ciljevi se ostvaruju primjenom cijelog niza programa ili strategija, odnosno instrumenata koji proizilaze iz opšte ekonomske politike, a koji utječu na razvoj pojedinih privrednih grana, zatim na način kako se realizuju planovi njihovog razvoja, na dostupnost investicijskih sredstava i kapitala, na radnu snagu i sl.

Međutim, ne možemo govoriti o ekonomskoj politici, a da pri tome nemamo u vidu interna i eksterna ograničenja. Pri tome eksterna ograničenja imaju dominantan uticaj, posebno ako se to odnosi na zemlje s kojima imamo značajnu vanjskotrgovinsku razmjenu. Upravo visok obim vanskotrgovinske razmjene sa zemljama iz okruženja, nameće nam obavezu da sagledamo ekonomsko stanje u

1 Jasmin Halebić, Nova institucionalna ekonomija i ekonomski razvoj – slučaj Bosne i Hercegovine, Tranzicija br. 16, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2005.

tim zemljama, jer ono znatno utiče na obim robne razmjene sa Bosnom i Hercegovinom. Ta razmjena u najvećoj mjeri zavisi o tokovima na tržištu, odnosno o ponudi i potražnji za određenim robama i uslugama. Na eksterna ograničenja isto tako mogu uticati i neki drugi faktori, kao što su energetske ili neke druge krize, izazvane prirodnim, političkim ili nekim drugim razlozima. Ti razlozi mogu da budu, promjene cijena energenata (nafte, el. Energije i dr.) koje se direktno odražavaju na cijenu koštanja proizvoda, a samim tim i na njihovu konkurentnost na tržištu. Takvi pojavni oblici, u literaturi se najčešće nazivaju i ekstremnim oblicima elastičnosti tražnje. Pri čemu elastičnost tražnje određuju prisutni faktori, koji će se pozitivno ili negativno odraziti na kupovnu moć stanovništva. Tako, „..... roba životne potrošnje će imati različitu elastičnost tražnje, pri čemu je tražnja svakodnevnih životnih namirnica, realno neelastična ($E_t < 1$) za ralikom od drugih proizvoda koji predstavljaju luksuz“². Kao što smo uočili, kada je u pitanju snabdijevanje životnim namirnicama, odnosno hranom, koja je u najvećoj mjeri rezultat poljoprivredne proizvodnje, tada postoji stalna potražnja kao rezultat stalno prisutne potrebe za istom. U težnji da se preventivno djeluje, na moguće krize i slične pojave, utvrđuju se mjere ekonomske politike, kojima se daju ublažiti posljedice takvih pojava.

Za provođenje mjera ekonomske politike, veliki značaj imaju i interna ograničenja. Ona se mogu dvojako, pozitivno ili negativno odraziti, na razvoj privrede. Pozitivan efekat imaju kada je u zemlji uravnotežen odnos između ponude i potražnje, odnosno stabilnosti na tržištu. Ti odnosi mogu se modificirati upravo mjerama ekonomske politike koja će, i ako treba da bude naklonjena globalizacijskim procesima, utvrditi mehanizme zaštite domaće proizvodnje.

2 H. Kurtović i K. Hodžić; Ekonomske osnove države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica 2007.

U tom cilju, treba stvoriti atmosferu kod domaćeg stanovništva da su kvalitativna svojstva domaćih proizvoda na istom nivou, kao i kod uvoznih, ili možda i na višem nivou. Potrebno je probuditi patriotizam, koji se može ispoljavati na različite načine, a jedan od tih načina je i kupovina i konzumacija domaćih proizvoda.

Agrarna politika ima velik utjecaj na razvoj privrede zemlje i često se vezuje uz razvojnu politiku zemlje. „Svrha agrarne politike je da preko cijena, trajno osigura određenu politiku privrednog položaja poljoprivrede u cjelokupnom poljoprivrednom sistemu, a zatim da osigura razvojne poticaje, koliko je to politici cijena dostupno“³. Ta je veza posebno naglašena u stavu da je politika razvoja poljoprivrede dio razvojne politike zemlje, jer su isti subjekti nosioci jedne i druge politike. U svijetu se sve intervencije društva (države) i javne akcije u području poljoprivrede obuhvaćaju i izražavaju pojmom politika unapređenja poljoprivrede, te se u tom smislu podrazumjeva da sve mjere i instrumente ekonomske politike treba usmjeriti prema poticanju razvoja poljoprivrede.

Shodno tome, tražimo odgovor na pitanje kako vrednovati mjere ekonomske politike? Smatramo da bi odgovor trebao da glasi, da se politika ekonomskog razvoja, kao područje nacionalne politike razvoja, susreće se sa pitanjem koji su to ciljevi ekonomskog razvoja zemlje, odnosno koji su kriteriji za vrednovanje razvojnog cilja.

Iz navedenog uočavamo da se kroz odgovor na ranije postavljeno pitanje, ponovo ostavlja prostor za traženje odgovora. I to odgovor na delikatno pitanje. Koji su kriteriji za vrednovanje mjera ekonomske politike?

3 Ferhat Čejvanović; Mjere agrarne politike u Bosni i Hercegovini, sa posebnim osvrtom na voćarsku proizvodnju, Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla –Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007

U tom smislu, smatramo da se ova problematika može posmatrati, kroz sagledavanje dva aspekta analiziranja, i to:

1. primjenom metode nacionalne razvojne politike i
2. metodom, koja polazi od toga, da je privreda, cilj po sebi

Ovdje polazimo od toga da je privreda za nacionalnu razvojnu politiku, metoda kojom se ostvaruju određeni ciljevi ekonomskog i/ili društvenog sistema u cjelini. Pri tome, vrednovanje ciljeva ekonomskog razvoja, obavlja se po kriteriju njegova doprinosa glavnim ciljevima razvojne politike.

Drugi nivo vrednovanja je onaj na kojem se posmatra privreda, kao cilj po sebi. Ovdje su ciljne funkcije proizvodnja, usluga i dohodak ili efekt procesa privređivanja, a sredstva su resursi koji se alociraju u djelatnosti koje proizvode određena dobra. Znači da se u privredi svi procesi odvijaju, kako bi se osigurao kontinuitet u privređivanju.

U skladu s rečenim, ciljeve ekonomskog razvoja možemo definirati kao :

1. međuciljeve na putu ostvarenja glavnih ili finalnih ciljeva društvenog razvitka
2. posebno samostalne ciljeve na konkretnom području.

Ciljevi razvoja bilo koje privredne grane uvijek su podređeni općim razvojnim ciljevima zemlje. To znači da je teško zamisliti takav ili takve ciljeve razvoja neke privredne djelatnosti, koji bi bili u suprotnosti s općim razvojnim ciljevima kad je jasno da je ta privredna grana, samo podsistem općeg društveno-ekonomskog sistema zemlje. Dakle, za postavljeni razvojni cilj neke privredne grane nužno je da postoje predhodno jasno utvrđeni razvojni ciljevi cijelog društva u sklopu kojega se ta grana razvija ili se tek treba razviti. Pošto utvrđivanje ciljeva razvoja privrede vrše nosioci ekonomske politike, koje „su institucije koje projiciraju poželjne i objektivizirane ekonomske ciljeve“⁴,

⁴ H. Kurtović i K. Hodžić; Privredno-pravni sistem i politika“, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2011.

smatramo da od sposobnosti tih subjekata, da postave realne i ostvarive ciljeve, zavisi i kvalitet tako utvrđene ekonomske politike pri čemu, se polazi od „... ekonomskih vrijednosti dobara okoline, u prvom redu se prirodni kapital vrednuje kao input resurs u proizvodnji: zemljište (input poljoprivrede i zemljoradnji).....“⁵, što nas upućuje na potrebu klasifikacije prirodnih vrijednosti, u našem slučaju obradivih površina i pristupanje njihovoj valorizaciji.

Kada u tom kontekstu posmatramo odnos Bosne i Hercegovine prema ovoj zanačajnoj privrednoj grani, uočiti ćemo da naša zemlja, još uvijek nije u potpunosti raščistila sa svojim osnovnim razvojnim opredjeljenjem. Ovakvo stanje doprinosi nastajanju mnogobrojnih nesporazuma, ali i pogrešne slike o stvarnom značaju poljoprivrede općem razvoju zemlje. To doprinosi, da ne budu zasijane sve zato pripremljeno obradivo zemljište, što nije rezultat nehtijenja poljoprivrednika, već je to posljedica slabosti same ekonomske politike koja se vodi u zemlji, odnosno uvjeta u kojima se poljoprivreda razvija

Shodno tome, politika unapređenja poljoprivredne proizvodnje, kao dio opće ekonomske politike Bosne i Hercegovine mora formulisati svoje ciljeve tako da se oni slažu sa širim nacionalnim interesima i da su komplementarni sa specifičnim ciljevima nacionalnih i lokalnih organa.

Ako se ciljevi unapređenja poljoprivrede posmatraju kao posebni, samostalni ciljevi, tad može nastati problem, razgraničenja tih ciljeva. Naime, ciljevi unapređenja poljoprivredne proizvodnje, istodobno mogu biti i ciljevi ekonomskog razvoja i drugih područja ili politika razvitka, što će se pozitivno odraziti na postizanje ciljeva privrednog razvoja.

⁵ Maida Fetahagić, Indikatori održivosti – cjelovit pristup „Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla –Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007)

PROCESI PRISUTNI U EKONOMSKOJ POLITICI BOSNE I HERCEGOVINE

Procesi koji nastaju kao rezultat spoznaja o potrebi usaglašavanja mjera ekonomske politike i naučne revolucije koja je doprinijela povećanju prinosa po jedinici mjere, donijeli su današnjem čovjeku mnogo pozitivnih, ali i sve više negativnih društveno-ekonomskih i ekoloških rezultata. Pozitivno je to što se obezbjeđuje dovoljno dobara za zadovoljenje potreba stanovništva. A poznato nam je, da „Od najveće važnosti za svako društvo je da svojom ekonomskom aktivnošću zadovoljava ljudske potrebe“⁶. Ako u tom kontekstu pođemo od činjenice, da je hrana koju dobijamo poljoprivrednom proizvodnjom, najvažnija egzistencijalna potreba, tada se i pored uočenih mogućnosti nastanka negativnih pojava, ne shvata značaj ekonomskih aktivnosti, usmjerenih na poljoprivrednu proizvodnju u zemlji.

Pri čemu, posebno do izražaja dolaze ekonomske institucije. A „najznačajnije ekonomske institucije su: vlasništvo, tržište, firme i ugovori“⁷. Shvatajući značaj navedenog moramo sebi postaviti pitanje. Da li su našoj zemlji sve te ekonomske institucije, jasno definisane? Ako pođemo od vlasništva, koje predstavlja vlast nad stvarima jednog lica (pravnog ili fizičkog), tada moramo postaviti i drugo pitanje, da li su svi vlasnici zemljišta u Bosni i Hercegovini, na kome se mogu provoditi agro kulturne aktivnosti, u posjedu istog, odnosno, da li je država vratila pravo vlasništva – stvarnim vlasnicima, nad ranije nacionaliziranim zemljištem?

Dati odgovore na postavljena pitanje, imajući u vidu sadašnje političko stanje u zemlji, je nemoguće. I to iz dva osnovna razloga. Prvo, što se veliki broj zemljoposjednika sa prostora Posavine, najplodnijeg dijela Bosne i Hercegovine, nije i ne može da se vrati na svoju zemlju. Drugo, jer ni država, i ako su usvojeni neki od zakona koji

regulišu tu materiju (neke je nametnuo Visoku predstavnik u BiH), nije do kraja provela proces vraćanja u posjed ranije nacionalizovanog zemljišta.

Prema tome, pored neadekvatne agrane politike, u našoj zemlji su prisutna i druga ograničenja. Ta ograničenja, imaju dalekosežnije posljedice od loše ekonomske politike. Jer, poljoprivrednici, koji su i ranije (mislimo na period prije 1992. god) obrađivali svoja imanja, radili bi to i sada. Nažalost, zato nemaju prilike, jer politika nije spremna na radikalnije mjere prema onima koji sprečavaju povrat imovine.

Shodno navedenom, procesi prisutni u ekonomskim politikama drugih zemalja, nisu našli pogodno tlo u našoj zemlji. Tako da slobodno možemo reći da je Bosna i Hercegovina primjer poljoprivredno neefikasne zemlje, koju karakteriziraju: neriješeni imovinsko-prani odnosi, nemogućnost obarađivanja vlastitih poljoprivrednih površina, s jedne strane, i raznovrsnost prirodnih pogodnosti za razvoj poljoprivredne proizvodnje s druge strane, ali isto tako i neshvatanje njenog značaja od strane nosioca političke vlasti. To je kao posljedicu imalo, da su „Ovi procesi praćeni snažnom socijalnom diferencijacijom i naglim siromašanjem većeg dijela stanovništava“⁸. Neiskorištavanjem svog prirodnog bogatstva, kao preduvjet za organizaciju poljoprivredne proizvodnje, Bosna i Hercegovina ne prihvata da valorizuje to prirodno bogatstvo, već uvozom hrane iz drugih zemalja, ubija i tako slabo razvijenu poljoprivrednu proizvodnju.

Poljoprivredna proizvodnja, koja se svakim danom sve više i više spominje u stručnoj i naučnoj literaturi, podrazumijeva maksimalno iskorištavanje obradivih površina, čime se smanjuje broj osoba koje gladuju, s jedne strane i povećava nezavisnost od drugih zemalja u ishrani domaćeg

6 H. Kurtović i K. Hodžić; Privredno-pravni sistem i politika“, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2011.

7 Ibid.

8 Kadrija Hodžić i Srđan Vukadinović; Korupcija kao sistem (at)ski projekat u urušenim tranzicijskim društvima (case study- Bosna i Hercegovina i Crna Gora, Tranzicija“, broj: 19-20, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2004.

stanovništva, s druge strane. Upravo u povećanju poljoprivredne proizvodnje, kako u svijetu uopće, tako i u Bosni i Hercegovini, leži idealna prilika za unapređenje agrarne politike, jer je danas imperativ postalo korištenje vlastitih prirodnih resursa.

Nasuprot vlastite proizvodnje zdrave hrane, koju možemo proizvoditi, imamo mogućnost uvoza i to veoma često, „transgenetske hrane stvorene genetskim inženjeringom, koja sadrži alergene koji mogu da prouzrokuju ozbiljne alergijske reakcije koje ugrožavaju zdravlje“⁹. Iz citiranog se može izvući zaključak da se uvozom neophodne hrane, problem prehrane stanovništva ublažava, dok se istovremeno mogu pojaviti problemi – bolesti, sa dalekosežnijim posljedicama.

Prema tome, ono što je za svaku normalnu zemlju nacionalni interes, u Bosni i Hercegovini to se podređuje pojedinačnim interesima. Takav odnos pojedinaca, nosioca političke vlasti, doprinosi smanjenju obima poljoprivredne proizvodnje, umjesto njenog povećanja i može dovesti do pogoršanja zdravlja konzumenata hrane koja je uvezena. Na taj način se potvrđuje uvriježeno mišljenje kod „običnih ljudi“ da u današnje vrijeme, čovjek živi na pozornici života gdje prvenstveno dominira želja za ličnim bogaćenjem, raste percepcija nepravilnosti i zloupotreba položaja, a najmanje se misli na građane svoje zemlje. Oduprijeti se takvim odnosima pojedinaca - grupama na vlasti, može se samo usvajanjem mjera ekonomske politike, čije će provođenje biti obavezujuće za nosioce vlasti iz resora – poljoprivrede. Na taj način, poljoprivreda kao veoma važna socio-ekonomska činjenica, omogućit će potpunu pobjedu građana Bosne i Hercegovine, nad korumpiranim pojedincima.

9 Čarls V. Kegli jr. I judžin R. Vitkof, Svetska politika – ternd i tarnsformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd 2006.

CILJEVI UNAPREĐENJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

„Ekonomija Bosne i Hercegovine je opterećena ozbiljnim strukturnim problemima u privredi, odsustvom strategije i politike korištenja resursa, što se direktno manifestuje u stvaranju malog društvenog proizvoda, vrlo niskoj efikasnosti upotrebe resursa i njihovom neekonomskom valoriziranju u stvaranju društvenog proizvoda“¹⁰. Prihvatiti da su ti strukturni problemi nerješivi značilo bi da donositi mjere ekonomske politike, u zemlji kakva je naša i sa okruženjem u kakvom se naša zemlje nalazi, uzaludan posao. Međutim, nema nerješivih problema, samo treba iznaći način njihovog rješavanja. U tom smislu, da bi dokazali da prisutni strukturni problemi u privredi, nisu nerješivi, potrebno je utvrditi ciljeve, čijom realizacijom može doći do prevazilaženja evidentnih problema. Posebno kada se radi o ciljevima, koji doprinose uređivanju odnosa u poljoprivredi.

Ciljevi unapređenja poljoprivredne proizvodnje u Bosni i Hercegovini, imat će karakter nacionalnih, ako ih posmatramo kao sredstvo za postizanje ravnoteže u vanjskotrgovinskoj razmjeni, usmjerenih prema općem društvenom i ekonomskom razvoju zemlje. Budući da oni u pravilu i jesu u funkciji smanjenja deficita u vanjskotrgovinskim odnosima Bosne i Hercegovine s drugim zemljama, odnosno, nacionalnog cilja privrednog razvoja zemlje, to za njihovo sagledavanje vremenska dimenzija i nema presudnu važnost, jer to su odluke koje ne trpe odlaganje.

Prema tome, bitno je da nosioci ekonomske politike shvate da je unapređenje poljoprivredne proizvodnje strategijski cilj koji po svom sadržaju, strukturi i hijerarhiji uvijek zavisi o normativnim ili finalnim ciljevima i konkretnim razvojnim uvjetima. Trebali bi da shvate, da je nepopularno zanemarivanje proizvodnih mogućnosti

10 Rajko Tomaš, Svjetska ekonomska kriza kao faktor produbljivanja opće krize u Bosni i Hercegovini, časopis „Forum Bosne“ br. 47/09, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo 2009.

u vlastitoj zemlji, s obzirom na to, da unapređenje poljoprivredne proizvodnje treba da postane cilj kome se teži, a ne samo sredstvo koje će doprinijeti dobijanju glasova na izborima. Težnja za unapređenjem poljoprivrede, treba da bude i jedno i drugo, (uvijet bez kojeg se ne može pred birati), jer se jedino na taj način, doprinosi ekonomskom razvoju zemlje i afirmaciji nosioca politike.

U tom kontekstu, ciljeve unapređenja poljoprivrede, možemo grupisati u sljedeće kategorije:

- ekonomski ciljevi agrarne politike;
- ciljevi vezani uz prirodne resurse;
- tržišni ciljevi (ciljevi u vanjskotrgovinskoj razmjeni);
- vladini ciljevi (unapređenje društvenog blagostanja i afirmacija politike vlasti).

Grupisanjem navedenih ciljeva, želimo sintetizovati različita shvatanja na ovu temu. . Smatramo to realnim, jer je i logično da poljoprivreda, kao jedna od grana privrede, odnosno podsistem velikog ekonomskog sistema, mora biti u njegovoj funkciji, odnosno ciljevi njenog razvoja moraju proizilaziti iz ciljeva ekonomskog sistema, kojemu je podređena. Ovdje je bitno napomenuti da se ni jedan od strateških ciljeva razvoja poljoprivrede ne javlja u ovakvoj, određenoj formi. Oni se najčešće ispoljavaju posredstvom konkretnih mjera koje u određenom planskom periodu trebaju posredno dovesti do njihove realizacije. Jedna od tih mjera može biti uvođenje specijalizacije u poljoprivrednoj proizvodnji. “Naime, međunarodna trgovina omogućava specijalizaciju proizvodnje, što je u funkciji rasta ekonomske efikasnosti i rasta ukupne potrošnje svake zemlje. Specijalizacijom razvijajući se svojim sektorima najveće relativne produktivnosti, svaka zemlja može trošiti više, nego bi sama proizvela”.¹¹

Shodno tome, mjerama ekonomske politike, trebao bi se definisati strateški plan razvoja

11 H. Kurtović i K. Hodžić; Ekonomija u pravu, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2015

poljoprivredne proizvodnje. Prema Bresteru i Pennu (1999.) “... proces strateškog planiranja započinje definiranjem mjerljivih kratkoročnih i dugoročnih ciljeva, a sljedeći korak predstavlja razmatranje alternative procjenom trenutnog vanjskog i unutarnjeg okruženja i promjene u budućnosti. Strateški plan se tada razvija na temelju budućih očekivanja i ključnih kompetencija tvrtke”.¹² Tako definiran strateški plan, trebao bi imati i ciljeve, grupisane prema vrstama poljoprivredne proizvodnje i zemljišnih površina, na kojima će se tako utvrđen plan i realizovati.

Pored navedene grupe ciljeva, postoje i ciljevi vanjskotrgovinskog i deviznog poslovanja, zatim ciljevi sistema i politike cijena (cijena obaveznog otkupa poljoprivrednih proizvoda), te zakonodavstvo u agrarnoj politici, tj. instrumenti direktne kontrole njenog provođenja. Pri tome je, ako se želi ozbiljno prići realizaciji utvrđenih ciljeva važno izvršiti „identifikaciju prilika i prijetnji u okolini.“¹³ Važno je napomenuti, da se, kada je Bosna i Hercegovina u pitanju, veoma malo govori o vanjskotrgovinskom odnosu sa pojedinim zemljama u dijelu koji se odnosi na uvoz poljoprivrednih proizvoda. Možda i zbog činjenice, jer to o čemu bi se govorilo, gubilo bi na važnosti, jer su pojedini lobiji, dogovorili svoje interesne sfere. Znači, doslovice je dogovoreno, koje proizvode će Bosna i Hercegovina uvoziti iz Srbije, odnosno, Hrvatske. Jer, najveći dio poljoprivrednih proizvoda koji se uvoze, potiče iz ove dvije zemlje iz našeg okruženja. S obzirom na izneseno, odnosno na sintezu strateških ciljeva unapređenja poljoprivredne proizvodnje, i njenom značaju za privredni razvoj zemlje u cjelini, neophodno je u mjerama ekonomske politike Bosne i Hercegovine za naredni period, donijeti

12 Prema, Željka Bedek i sur.: Važnost strateškog upravljanja u modernom agrobiznisu – literaturni pregled i lekcije za Hrvatsku, Agronomski glasnik 4-6/2015, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 13 H. Bećirović i S. Kurtović; Poslovno komuniciranje u svijetu globalnog biznisa, Internacionalni univerzitet „Philip Noel baker“ u Sarajevu, Sarajevo 2008.

mjere zaštite domaće poljoprivredne proizvodnje i utvrditi obavezu države da kroz subvenciju podstakne razvoj poljoprivrede. Osim toga, potrebno je naglasiti da Bosna i Hercegovina treba da mijenja, odnosno, da redefiniira ciljeve svoje agrarne politike, kao i aktivnosti usmjerene njihovoj realizaciji u pravilu svakih nekoliko godina, i to zavisno o razvojnim prioritetima. Mada moramo priznati, da „Kao mala zemlja koja se opredilila za koncept SOE u međunarodnim ekonomskim odnosima, Bosna i Hercegovina, se objektivno nalazi pod snažnim utjecajem međunarodnog okruženja“¹⁴. To okruženje, je u toj mjeri prisutno, da na neki način ima kontrolu na sve makroekonomske procese naše zemlje.

Dakle, na osnovu iznesenog moguće je zaključiti sljedeće; Bosna i Hercegovina, pripada krugu zemalja, koje još uvijek nemaju političke hrabrosti, da donese zakone koji će unaprijediti domaću poljoprivrednu proizvodnju, a destimulisati uvoznike poljoprivrednih proizvoda. Drugim riječima, od nosioca državne vlasti se očekuje da preferiraju domaću poljoprivrednu proizvodnju u odnosu na proizvode koji se uvoze, rukovodeći se pri tom, učincima koje je zemlja pri tom imati.. U sadašnjim okolnostima, koje su u našoj zemlji prisutne, na tom polju se nišata ne čini, mada je nezahvalno o tome govoriti, kada još uvijek, nakon izbora, nije formirana vlast na državnom nivou.

Za očekivati, da će nakon implementacije izbornih rezultata, da će doći do kvalitativnih promjena u dijelu koji se odnosi na agrarnu politiku u zemlji. Smatramo da će na taj način biti uspostavljena jedna razvojna konstanta, koja se može sagledavati i kao jedan od stratejskih ciljeva u unapređenju poljoprivredne proizvodnje i kao instrument za postizanje stratejskog cilja sadržanog u ekonomskoj politici Bosne i Hercegovine.

Ako dođe do takvog zaokreta, za očekivati

je da će se to pozitivno odraziti na razvoj poljoprivrede, o kojoj je u bilo riječi, zga nadati se je, da će te promjene biti u funkciji unapređenja poljoprivredne proizvodnje u Bosni i Hercegovini.

ZAKLJUČAK

Shvatajući činjenicu, da su ciljevi unapređenja poljoprivredne proizvodnje u različitim zemljama manje više isti ili barem slični, osnovni problem s kojim se pojedine zemlje susreću jest problem odabira mehanizama kojima će se zacrtani ciljevi realizovati, a što u velikoj mjeri zavisi o mnogobrojnim faktorima, u prvom redu o stepenu privredne razvijenosti zemlje, njenom političkom sistemu kao i o stavovima onih koji te odluke donose.

U danas aktuelnim okolnostima u Bosni i Hercegovini, koji po mnogo čemu imaju obilježja nesređenih odnosa u zemlji, sasvim je izvjesno da se ova zemlja koju čine dva entiteta, nalazi u situaciji kada su njihovi uski i pojedinačni interesi presudni, a da su ingerencije države Bosne i Hercegovine marginalizirane.

U tom kontekstu, entiteti (FBiH i RS) i ako bi trebale da usklađuju svoju politiku vanjskotrgovinske razmjene sa zemljama iz okruženja, kao i instrumente za postizanje ciljeva ekonomskog razvoja, odnosno politike unapređenja poljoprivredne proizvodnje, oni to nažalost ne čine. Naravno da, takvi odnosi ne pogoduju ubrzanijem ekonomskom razvoju zemlje, a samim tim, niti unapređenju poljoprivredne proizvodnje. Takvi odnosi potiru pozitivne efekte koji se u nekim privrednim djelatnostima postižu, mada su i entiteti svjesni, da dugoročno gledano koristi su mnogo manje, od negativnih efekata, koji će se na privredu Bosne i Hercegovine odraziti.

U tom kontekstu logično je da se instrumenti ekonomske politike u domenu zakonodavstva, vanjskotrgovinskog i deviznog režima, te sistema i politike GDP i radnih odnosa po entitetima uglavnom definiiraju u skladu sa njihovom internom

¹⁴ Meho Bašić: Makroekonomska efikasnost kao faktor dugoročnog ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Časopis nza društvena pitanja „Pregled“ broj 4 Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2006.

politikom. Bosna i Hercegovina u planovima svog budućeg razvoja mora uvažavati činjenicu da su zemlje iz okruženja, posebno Hrvatska i Srbija, njezini najvažniji partneri u spoljnotrgovinskoj razmjeni, a posebno u domeni uvoza poljoiprivrednih proizvoda iz ovih zemalja. Stoga je u poziciju Bosne i Hercegovine u nekoj doglednoj budućnosti nemoguće zamisliti, kao zemlju koja može proizvoditi dovoljne količine hrane, premda su podaci o obradivom zemljištu takvi, da garantuju mogućnost vlastite proizvodnje dovoljne da podmiri tekuće potrebe za poljoprivrednim proizvodima.

Uostalom, organizacija vlastite proizvodnje nebi trebala biti nepremostiva prepreka, jer za to je potrebna samo politička volja, koja bi se materijalizovala kroz subvenciju poljoprivrednim proizvođačima i garanciju da će poljoprivredni viškovi biti otkupljeni po tržišnim cijenama.

U svakom slučaju, do trenutka kad će Bosna i Hercegovina biti u poziciji da sama proizvodi dovoljne količine hrane za svoje stanovništvo, ona mora kontinuirano raditi na usaglašavanju svojih zakona, propisa i instrumenata na svim područjima (pa tako i u onim vezanim za poljoprivredu) sa zakonima i propisima koji vrijede u zemljama EU. U protivnom, ostatak će izolirana u svakom pogledu, pa tako i u pogledu razvoja poljoprivrede.

LITERATURA

- [1] Jasmin Halebić, Nova institucionalna ekonomija i ekonomski nrazvoj – slučaj Bosne i Hercegovine, , Tranzicija br. 16, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2005
- [2] Ferhat Čejvanović; Mjere agrarne politike u Bosni i Hercegovini, sa posebnim osvrtom na voćarsku proizvodnju, Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla –Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007
- [3] Čejvanović F., Rozman Č., Pejović Gordana (2005) Uticaj primjenjenih mjera agroekonomske politike na razvoj ruralnih područja Bosne i Hercegovine; Međunarodni naučni skup, u Beogradu 08. I 09. Decembra 2005, na temu: Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj: Tematski zbornik, Beograd 2005
- [4] Maida Fetahagić, Indikatori održivosti – cjelovit pristup „ Tranzicija“ Međunarodni naučni časopis za ekonomiju i politiku tranzicije, Tuzla – Beograd broj: 19-20, Tuzla 2007)
- [5] H. Kurtović i K. Hodžić; Ekonomija u pravu , Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2015
- [6] H. Kurtović i K. Hodžić; Privredno-pravni sistem i politika“ , Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2011.
- [7] H. Kurtović i K. Hodžić; Ekonomske osnove države i prava , Pravni fakultet Univerziteta u Zenici, Zenica, 2010
- [8] Kadrija Hodžić i Srđan Vukadinović; Korupcija kao sistem (at)ski projekat u urušenim tranzicijskim društvima (case study- Bosna i Hercegovina i Crna Gora,, Tranzicija“,broj: 19-20, Ekonomski institut Tuzla, Tuzla 2004
- [9] Čarls V. Kegli jr. I Judžin R. Vitkof, Svetska politika – ternd i tarnsformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, Beograd 2006.
- [10] Rajko Tomaš, Svjetska ekonomska kriza kao faktor produblivanja opće krize u Bosni i Hercegovini, časopis „Forum Bosne“ br. 47/09, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo 2009.
- [11] H. Bećirović i S. Kurtović; Poslovno komuniciranje u svijetu globalnog biznisa, Internacionalni univerzitet „Philip Noel baker“ u Sarajevu, Sarajevo 2008.
- [12] Meho Bašić: Makroekonomska efikasnost kao faktor duhgoročnog ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Časopis nza društvena pitanja „Pregled“ broj: 4, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2006